

PAPER DETAILS

TITLE: DÖRT İSİM, BİR KİTAP: MİFTÂHU'N-NÛR VE HAZÂİNÜ'S-SÛRÛR

AUTHORS: Zahide PARLAR

PAGES: 135-144

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1399563>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 31, Sayı: 1, Sayfa: 135-144, OCAK – 2021
Makale Gönderme Tarihi: 17.11.2020 Kabul Tarihi: 25.12.2020

DÖRT İSİM, BİR KİTAP:

*MİFTÂHU'N-NÛR VE HAZÂİNÜ'S-SÛRÛR**

Four Name, One Book: Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sûrûr

Zahide PARLAR**

ÖZ

Eski Anadolu Türkçesi döneminde uzmanlık alanı olarak göz hastalıklarını ele alan ve özel olarak bu konuda yazılmış tıp yazmalarının sayısı fazla değildir. Bu yazmalar arasında, yazıldığı dönemde ve sonrasında çokça okunup istinsah edilen *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sûrûr* adlı eser önemli bir yere sahiptir. XV. yüzyılın önemli göz hekimlerinden biri olan Mü'min b. Mukbil Sinobî tarafından yazılan bu eserin bilinen sekiz nüshası mevcuttur. Bu makale kapsamında, bu önemli tıp yazmasının tespit edilen dört yeni nüshası hakkında bilgi verilecek ve bu nüshalar tanıtılmaya çalışılacaktır. Kataloglarda dört farklı isimle (*Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sûrûr*, *Kitâbu Emrâzi'l-'Ayn*, *Kitâb-ı Kehhâl-nâme-i Nurü'l-Uyûn*, *Vasiyyetnâme-i Kehhâlin*) kaydedilen bu yeni nüshalar değerlendirilirken tıp yazmaları üzerine yapılacak çalışmalarda nüsha tespitinin önemi ve tespit aşamasında dikkat edilecek hususlar üzerinde de durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sûrûr*, Mü'min b. Mukbil Sinobî, Oftalmoloji, Göz Hastalıkları, Tıp Yazmaları, Eski Anadolu Türkçesi.

ABSTRACT

There are not many medical manuscripts written specifically on this subject that deal with eye diseases as an area of expertise in the Old Anatolian Turkish period. Among these manuscripts, *Miftâhu'n-Nûr and Hazâinü's-Sûrûr*, which are widely read and retained, have an important place. Written by Mü'min b. Mukbil Sinobî, one of the most important ophthalmologists of the 15th century, there are eight known copies of the work. Within the scope of this article, information will be given about the four new copies of this important medical manuscript and these copies will be tried to be introduced. In addition, the importance of the determination of copies will be mentioned in the studies on medical manuscripts and the issues to be considered during the determination phase will be emphasized.

Keywords: *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sûrûr*, Mü'min B. Mukbil Sinobî, Ophthalmology, Eye Diseases, Medical Manuscripts, The Old Anatolian Turkish.

Giriş

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında bilim dilinin Arapça oluşu sebebiyle XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu Türk tıbbında, telif ve tercüme eserlerin yazılması ağır aksak giderken Beylikler döneminde, özellikle Candaroğulları, Germiyanogulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları ve Osmanogulları Beyliklerinde önem kazanarak hızlanmış, birçok eser Türkçeye kazandırılmıştır (Keskinbora-Başagaoglu, 2010, s. X). Türk dili tarihi içerisinde Eski Anadolu Türkçesi dönemi olarak adlandırılan bu devrede yazılan eserler arasında tıpla ilgili olanlar ayrı bir öneme sahiptir. Bu eserler hem dönemin dil özelliklerini yansıtır hem de devrin tıp ve hekimlik anlayışı ile tedavi

* Bu çalışmanın oluşum sürecinde yol gösteren ve makalenin başlığını öneren Prof. Dr. Hasan Kavruk ile makaleyi değerli yorumlarıyla geliştiren Prof. Dr. Gülden Sağol Yüksekaya'ya teşekkür ederim.

** Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: zahide.parlar@inonu.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4616-9579>

usulleri hakkında tarihî bilgilere ulaşmamızı sağlar. Ayrıca Türkçenin bilim dili olma sürecinin değerlendirilmesine olanak verir.

Göz hastalıkları ve tedavisi, tıpta uzmanlık niteliği kazanan hemen hemen ilk alanlardandır ve araştırmaları yönünden çok erken tarihlerde başarı gösteren bir konu olmuştur (Keskinbora-Başagaoglu, 2010, s. VII). İslam tıbbının XIV. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki temsilcisi olan Selçuklular ve Osmanlı döneminde kehhalliğin (göz hekimliği) önemli bir meslek olduğu ve darüşşifalarda göz hekimlerinin bulunduğu, darüşşifa vakfiyelerinden öğrenilmektedir (Bayat-Okumuş, 2004, s. 38-39). İslam-Türk tıbbi içerisinde hakkında en fazla bilgi verilen ve müstakil eser yazılan disiplini 'göz'le ilgili olarak XIV-XV. yüzyıl Türkçe tıp yazmalarının birçoğunda ya kitap içerisinde bir bölüm ya da müstakil bir kitap hâlinde birçok bilgi verilmiştir (Güven, 2012, s. 6).

XV. yüzyılın önemli göz hekimlerinden olan Mü'min b. Mukbil Sinobî'nin *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr* [Nurun Anahtarı ve Sevincin Hazine] adlı eseri müstakil olarak göz hastalıklarını konu alan eserler arasında önemli bir yere sahiptir. Mü'min b. Mukbil Sinobî'nin hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. *Osmanlı Müellifleri*'nde verilen bilgilere göre Mü'min b. Mukbil Sinobî, Sinoplu olup Sultan II. Murad (1421-1444, 1446-1451) devri önemli hekimlerinden birisidir. 841 [1437-38] tarihli beş makaleden oluşan *Zâhire-i Murâdiyye* adlı Türkçe bir eseri vardır. Göz hastalıklarına dair ise sekiz makale ve yüz on baptan oluşan *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr* adlı eseri mevcuttur. Bunun da birer nüshası İstanbul ile Manisa'da Muradiye Kütüphanelerinde bulunmaktadır (Tahir, 2016, 3. cilt, s. 1207). Kaynaklarda verilen bilgiler, müellifin eserinin başında kendi adını vermesi ve eseri kimin adına yazdığını belirtmesinden ibarettir. Eserlerinin yazılış ve istinsah tarihleri hakkında bir bilgi yoktur. Yaşadığı devir, müellifin eserlerinde devrinin padişahlarından bahsetmesinden ve eserlerini onların adına yazdığını belirtmesinden anlaşılmaktadır (Ünal, 1994, s. 6). Sinobî'nin 1437 yılında *Zâhire-i Murâdiyye* adlı eserini yazdığının bilinmesi ve *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr* adlı eserini Sultan II. Bayezid'e (1481-1512) sunmasından dolayı bu eserin XV. yüzyılın son çeyreğinde yazıldığı sonucuna ulaşılabilir (Ünal, 1994, s. 10).

Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr'un ana konusu göz hastalıklarıdır. Eserde sağlığı korumanın yolları, beyin ve başın anatomisi, baş ağrıları ile göz ve gözün tabakaları hakkında detaylı bilgi verilmiş, göz hastalıklarının teşhis ve tedavisi üzerinde durulmuştur. Eser, sekiz makale ve yüz on baptan oluşmakla birlikte bazı nüshalarda makalatların sıralanışı ile makalat ve bapların sayısı farklılık göstermektedir. Makalatlar birden sekize kadar düzgün şekilde sıralandığında eserde yer alan baplar ve bahsedilen konular genel olarak şu şekildedir:

Birinci makalat; sekiz bap olup ilaçların genel özellikleri, kullanıldığı yerler ve etkileri, hastalık ve sağlık kavramları ile sağlığı korumanın yolları, insanın ana rahmindeki oluşum evreleri, vücut özellikle de beyin ve başın anatomisi hakkında bilgiler ihtiva etmektedir. *İkinci makalat* yirmi bir bap olup çeşitli baş ağrılarının sebebi, belirtileri ve ilaçları anlatılmaktadır. *Üçüncü makalat* on baptır, bu makalatta gözü tedavi edecek hekimlerin bilmesi gereken bütün bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Gözün yapısı, mizacı, göz hastalıkları ile bunların teşhis ve tedavisi hakkındaki bilgiler yanında tedavilerin hazırlanış ve uygulanış biçimleri de anlatılmaktadır. *Dördüncü makalat* otuz iki bap olup bu baplarda gözün kapağında ve köşesinde ortaya çıkan otuz iki hastalığın sebepleri, belirtileri ve ilaçları ele alınmaktadır. *Beşinci makalat*ta on üç bap vardır ve mültehime (konjunktiva) tabakasında oluşan on üç hastalığın sebepleri, belirtileri ve ilaçları üzerinde durulmaktadır. *Altıncı makalat* on baptır ve bu baplarda karniyye (kornea) tabakasında ortaya çıkan on hastalığın sebepleri, belirtileri ve ilaçları anlatılmaktadır. *Yedinci makalat*ta beş bap vardır ve inebiyeye (uvea) tabakasında ortaya çıkan beş hastalığın sebepleri, belirtileri ve ilaçları ele alınmaktadır. *Sekizinci makalat* on bir baptır ve gözün duyularla anlaşılamayan hastalıklarının sebepleri, belirtileri ile teşhis ve tedavisi hakkında bilgileri içermektedir.

Eser bilimsel bir bakış açısıyla yazılmıştır. Tıp, özellikle de göz üzerine daha önceden yazılmış pek çok esere yazmanın çeşitli yerlerinde eser/yazar adı verilerek ya da belirsiz bir şekilde atıflar yapılması bu bakış açısının göstergesidir. Hüneyn b. İshak'ın *Kitab el-Aşar Makalat fi'l-Ayn*, Ali b. İsa'nın *Tezkirat*, İbn-i Sina'nın *el-Kanun* adlı eserlerinin Sinobî üzerinde tesiri bulunmakla

birlikte o bir göz hekimi olarak kendi tecrübelerini de eserine dâhil etmiştir (Ünal, 1994, s. 10). Metinde bu tecrübelerini *mücerrebdür*, *tecride eyledüm* ifadeleriyle aktarmıştır:

Ve dahı şol (14) hayvân kanını kim aña kurâdü'l-kelb dirler; ya 'nî it kenesi (15) demek olur, kanını kılûñ yirine tamzursalar fâ'ide eyler, [89b] (1) tecride eyledüm, tekrâr muvâfık düşdi. [89a-b] (Okun, 2015, s. 169).

Fi'l-cümle (13) karlıgaç boķını oğulbalıyla karışdurup göze çekmek göz akını (14) giderür. Eger mükelles olmuş yumurda kabın bir dirhem alsalar (15) bir dirhem nebât şeker katup yumşak döğüp göze bıraksalar [153b] (1) beyâz giderür, mücerrebdür. [153a-b] (Okun, 2015, s. 233).

Eser, oftalmoloji (göz hastalıkları bilimi) tarihi açısından XV. yüzyılın bilgileriyle yazılmıştır. Bu bilgilerden bir kısmı önceden beridir bilinmekte, bir kısmı hakkında ise şaşılabacak ölçüde detaylara yer verilmekte; hatta bazı ameliyat ayrıntıları ve çare üretmek adına yapılan girişimlerde hayranlık uyandıracak maharetlerin varlığı görülmektedir. Bununla birlikte günümüz tıbbi ile mukayese edildiğinde bazı bilgiler değişmiş, nedeni bilinmeyen hastalıklardan bazılarının gerçek nedeni bütünüyle ortaya çıkmıştır; görme olayının göze gelen ışınlarla gerçekleşen bir olay değil de gözden bakılan nesneye doğru yönelen bakışla gerçekleşmesi gibi bazı bilgiler de artık “antik değer” özelliğinde kabul edilmelidir (Keskinbora-Başağaoğlu, 2010, s. XIV).

Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr; XV. yüzyılda Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış, döneminin tıp dünyasında oldukça çok okunan ve bu sebeple yazma eser kütüphanelerinde birçok yazması bulunan bir eserdir. Eserin bilinen sekiz nüshası vardır. Bilinen bu nüshalardan bazıları üzerine bir doktora tezi (Ünal, 1994) ile bir yüksek lisans tezi (Cinaz, 2005) yapılmış ve eser göz hastalıkları hekimleri tarafından kitap (Keskinbora-Başağaoğlu, 2010) olarak da yayımlanmıştır.

Bu çalışma kapsamında eserin bilinen nüshaları hakkında bilgi verilecek, daha sonra tespit edilen yeni nüshaları tanıtılmaya çalışılacaktır. Eser hakkında hazırlanan doktora tezinde az ve öz bilgilerle (Ünal, 1994); Keskinbora ve Başağaoğlu'nun kitabında (Keskinbora ve Başağaoğlu, 2010) ise ayrıntılı bir şekilde aşağıdaki altı nüshanın özelliklerinden bahsedilmektedir:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 1034
2. Nuruosmaniye Kütüphanesi, 34 Nk 3585(MNHS)
3. Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi, 07 Tekeli 685
4. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 1857
5. Millet Kütüphanesi, 34 Ae Tıb 255
6. Millet Kütüphanesi, 34 Ae Tıb 279

Keskinbora ve Başağaoğlu'nun kitabında ise (Keskinbora ve Başağaoğlu, 2010) bu nüshalara ek olarak şu iki nüsha hakkında da bilgi verilmektedir:

7. Türk Dil Kurumu, A 541
8. Süleymaniye Kütüphanesi, 07 Tekeli 685-1

Araştırmalarımız sonucunda bu nüshaların yanı sıra farklı adlarla kaydedilmiş fakat aslında bu eserin bir nüshası olan veya bir bölümünden istinsah edilerek oluşturulmuş dört nüsha daha tespit edilmiştir. Böylece eserin toplam nüsha sayısı 12 olmuştur:

9. Millet Kütüphanesi, 34 Ae Tıb 254 (KKNU)
10. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 495/2 (VK)
11. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü 3562 (KEA)
12. Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Bölümü Turc 172 (Gaulmin/Regius 1333) (MN)

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 1034

Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Koleksiyonu'ndaki nüsha *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr* adıyla 1034 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Yazı türü harekeli nesihdir. Eser 205x145 mm ölçülerinde olup, 93 varak (91-183) ve her sayfada 23 satır vardır. Sırtı meşin, bez kaplı, şirazeli, gömme şemseli ciltlidir. Aharlı, mıstarlı, suyollu, kalın krem renkli, filigransız kâğıt kullanılmıştır.

Cerrahi aletlerin resimleri çizilmiştir. Bölüm başlıkları kırmızı renkle yazılmıştır. Yazı tipinden XVII. yüzyılda istinsah edildiği tahmin edilmektedir (Keskinbora-Başağaoğlu, 2010, s. VIII).

2. Nuruosmaniye Kütüphanesi, 34 Nk 3585¹

Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr adıyla Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu'nda 34 Nk 3585 arşiv numarasıyla yer alan eser için yazar adı belirtilmemiştir. Yazı türü harekeli nesihtir. 210x150 mm ölçülerinde olan eser, 213 varak ve her sayfada 13 satır vardır. Tam meşin ciltli, şemseli, şirazelidir. Aharlı, mıstarlı, suyollu, açık krem renkli, filigransız kâğıt kullanılmıştır. Cerrahi aletlerin resimleri çizilmiştir. Bölüm başlıkları kırmızı renkle yazılmıştır. Yazı tipinden XVI. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Kitabın tam olması ve dizilişinden kitabın müellif nüshasından istinsah edildiği tahmin edilmektedir. Kitabın iç sayfasında III. Selim'in mührü vardır. Sayfa ışığa tutulup bakıldığında sayfanın altında I. Mahmud'un (1730-1754) vakfiyesi olduğu görülmektedir. Kütüphane Sultan I. Mahmud zamanında kurulmaya başlamış, Sultan III. Selim (1789-1807) tarafından bitirilmiştir. Sultan I. Mahmud'un kitapları üzerine Sultan III. Selim daha sonra kendi mührünü vurdurmuştur (Keskinbora-Başağaoğlu, 2010, s. VIII).

3. Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi, 07 Tekeli 685

İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr* adıyla ve Mü'min b. Mukbil es-Sinobi adına 07 Tekeli 685 arşiv numarasıyla kayıtlı nüshadır. Harekeli nesih hatla yazılmış olup ölçüleri 210x150 mm'dir. 189 varak ve her sayfada 15 satır vardır. Tam meşin ciltli, şemseli, şirazelidir. Aharlı, mıstarlı, suyollu, açık krem renkli, filigransız kâğıt kullanılmıştır (Keskinbora-Başağaoğlu, 2010, s. VIII).

4. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 1857

Manisa İl Halk Kütüphanesinde Kütüphanesi Koleksiyonunda *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr* adıyla kayıtlı olmasına rağmen kitapta başlık olarak *Miftâhu'n-Nûri'l-'Ayn* yazmaktadır. Mü'min b. Mukbil Sinobi adına 45 Hk 1857 arşiv numarasıyla kayıtlı olan bu nüsha 66 varak olup 17 satırdan oluşmaktadır. Harekeli nesih hattıyla yazılmıştır. 176x110-152x81 mm ölçülerindedir. Mıkblebli, deffeleri desenli kâğıt kaplı, sırtı uzun kenarı, yıpranmış sertabı vişne renkli ciltlidir. Söz başları kırmızı, sayfalar lekeli, bazı yerler tamir görmüştür. Aharlı, mıstarlı, suyollu, açık krem renkli, filigransız kâğıt kullanılmıştır.

5. Millet Kütüphanesi, 34 Ae Tıb 255

İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonunda *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr*² 34 Ae Tıb 255 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Harekeli nesih ile yazılmıştır. 257x183, 175x110 mm ölçülerindedir. 139 yaprak ve 15 satırdır. Sırtı meşin, bez kaplı, şirazeli, gömme şemseli ciltlidir. Aharlı, mıstarlı, suyollu, kalın krem renkli, filigransız kâğıt kullanılmıştır. Cerrahi aletlerin resimleri çizilmiştir. Bölüm başlıkları kırmızı renkle yazılmıştır. Yazı tipinden XVII. yüzyılda istinsah edildiği tahmin edilmektedir (Keskinbora ve Başağaoğlu, 2010, s. VIII).

¹ M. Şahin Ünal doktora tezinde asıl nüsha olarak bu nüshayı seçmiştir. Fatih Millet Kütüphanesi Ali Emiri bölümündeki 255 numarada kayıtlı nüshayı ise kontrol nüshası olarak kullanmıştır. Şahin, çalışmasında seçtiği nüshayı bir bütün olarak ortaya koyma çabasında olduğunu kontrol nüshasını özellikle okunamayan kelimeleri tespit etmek üzere kullandığını belirtmiştir (Ünal, 1994, s. IX). Tezde eserin dil özellikleri incelenmiş, metnin transkripsiyonu yapılmış, tıpkıbasımı verilmiş ve söz dizini hazırlanmıştır. Bu nüsha üzerine dil incelemesi, transkripsiyonlu metin ve sözlük bölümlerinden oluşan bir de yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Cinaz, 2005). Bu tezde de kontrol nüshası olarak Ali Emiri 255 numaralı nüsha kullanılmıştır.

² www.yazmalar.gov.tr adresindeki katalog kaydında *Miftâhü'n-nûr ve kazâyü's-sürûr* olarak yanlış kaydedilmiştir [Erişim tarihi: 15.02.2020].

6. Millet Kütüphanesi, 34 Ae Tıb 279³

İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu'nda *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr*⁴ 34 Ae Tıb 279 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Harekeli nesih hattıyla yazılmıştır. 265x168-200x125 mm ölçülerindedir. 166 varak ve 15 satırdır. Sırtı meşin, mukavva üzerine ebru kaplı, şirazelidir. İç kapakları normal kâğıt, aharlı, mıstarlı, suyollu, kalın krem renkli, filigransız kâğıt kullanılmıştır. Kapağın iç kapağında beyinle göz arasındaki ilişkiyi gösteren çizim vardır; ayrıca cerrahi aletlerin resimleri çizilmiştir. Bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazı tipinden XVI. yüzyılda istinsah edildiği tahmin edilmektedir (Keskinbora, 2010, s. IX).

7. Türk Dil Kurumu, A 541

Türk Dil Kurumu El Yazması ve Nadir Eserler Veri Tabanı Kitaplığında A 541 arşiv numarası ve *Miftahu Nûri'l-Ayn ve Hazâini's-Surûr* adıyla kayıtlı nüshadır. Yazar adı olarak Mü'min b. Mukbil Sinobî verilmiştir. Harekeli nesih hatla yazılan eser 205x150 mm, 150x100 mm ölçülerindedir. 121 varak ve 21 satırdan oluşmaktadır. Papatya filigranlı kâğıda yazılmıştır. Başlık ve söz başları kırmızı mürekkeplelidir. Sırtı yıpranmış, dört köşe kahverengi meşin, kapaklar yıpranmış ebrû kaplı, miklebi kopuk, sol kapak kurt yenikli mukavva bir cilt içerisinde. Eser, sekiz makaleden oluşur.

8. Süleymaniye Kütüphanesi, 07 Tekeli 685-1

İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu'nda *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr* adıyla ve Mü'min b. Mukbil Sinobî adına 07 Tekeli 685-1 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Harekesiz nesih hat ile yazılmıştır. 205x135 mm ölçüsünde olan eser, 164 varak (1-164b), 21 satırdır. Sırtı kahverengi meşin, bez kaplı, kurt yenikli bir cilt içindedir. Cetvel ve keşideleri kırmızıdır. Abdurrahman'ın mülkiyet kaydı ile Hacı Osman-zade Mehmed Ağa'nın vakıf mührü vardır. Cetvelli, suyollu, filigranlı (yoncaya benzer), şemseli, mühürlü kâğıt kullanılmıştır. Cerrahi aletlerin resimleri çizilmiştir. Bölüm başlıkları kırmızı renkle yazılmıştır. Katalog kaydında müstensih İbn Hızır Mehmed ve istinsah tarihi 1035 (1625) olarak gösterilmiştir. Keskinbora ise yazı tipinden ve kâğıdın filigranlı olmasından dolayı kitabın XVIII. yüzyılda istinsah edildiğini söylemiştir (Keskinbora-Başağaoğlu, 2010, s. VIII).

Bu nüsha hakkında Ahmet Ateş tarafından ise şu bilgiler verilmektedir: Antalya Tekelioğlu Kitaplığı 459 numarada yer alan mecmuanın 1b-125b varakları arasında *Miftâh al-nûr ve hazâin al-surûr* adıyla kayıtlı olan bu nüshanın girişinde Sultan Murad'a ithaf edildiği ve yazarının adının Mü'min b. Mukbil-i Sinobî olduğu ifadesi yer almaktadır. 20,5x13,6 (15,3x7,8) cm ölçülerinde olup 21 satırdır. Nestalik hatla, kırmızı cetvel içinde, söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır (Ateş, 1948, 175). Ateş'in belirttiğine göre “*Bu nüsha-i şerife musannifin kendi nüshasından mukabelesi ile hicretin 888'inde ... tamam oldu. Bu nüsha dahi ol nüshadan yazıldı, sene 939... tamam oldu... Fi şeh'r Kostantiniye fî mahalle-i Emin Sinan...*” şeklinde bir ferağ kaydı (vr. 125b) bulunmaktadır. Buradaki ikinci kayıt bu mecmuaya esas olan nüshanın ferağ kaydıdır (Ateş, 1948, 176). Bu kayıttan anlaşıldığına göre musannifin mukabelesi içeren bu nüsha M. 1483/1484 (H. 888) senesinde tamamlanmıştır; M. 1532/1533 (H. 939) senesinde ise 127b-150b sayfalarında *Muntaḥab İbn Bayṭâr* ile 169a-son (189) *Faşd-nâme* eserlerinin yer aldığı mecmuanın yazımı bitirilmiştir.

Buraya kadar haklarında bilgi verilen MNHS'nin bilinen sekiz nüshasından sadece Nuruosmaniye Kütüphanesi 34 Nk 3585 numaralı nüshası tamdır, onun dışındaki nüshalarda az veya çok eksiklik bulunmaktadır. Bu nüshadaki bap ve makalatların doğru dizilişinden dolayı kitabın müellif nüshasından istinsah edildiği düşünülmektedir (Keskinbora ve Başağaoğlu, 2010, s.

³ Bu nüsha, Keskinbora'nın çalışmasında Mümin bin Mukbil'in nüshanın başında beyin-göz ilişkisini 515 yıl önce, bugünkü şekline çok yakın olarak tespit etmesinden dolayı ana nüsha olarak seçilmiştir. Seçilen nüshada bulunmayan kısımlar ve bilgiler istinsah edilmiş diğer nüshalardan faydalanarak tamamlanmıştır (Keskinbora ve Başağaoğlu, 2010, s. IX). Hazırlanan yayında eserin tipkibasımı ve transkripsiyonlu metni ile metnin sadeleştirilmiş hâli yer almaktadır. Eserin sonuna küçük bir seçme sözlük de konulmuştur.

⁴ www.yazmalar.gov.tr adresindeki katalog kaydında *Miftâhü'n-nûr ve hazâyînü's-sürûr* şeklinde kaydedilmiştir.

VIII). Düzgün, temiz ve harekeli bir hatla yazılmasına rağmen harekelendirmenin çok dikkatli yapılmadığı (Ünal, 1994, s. 14) bu nüsha Ünal'ın tezinde ana nüsha seçilmiş, Keskinbora ve Başağaoğlu'nun kitabında ise Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 1034 ve Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi 07 Tekeli 685 numaralı nüshalarla birlikte kontrol nüshası olarak kullanılmıştır. Her iki çalışmada ayrıca Millet Kütüphanesi 34 Ae Tıb 255 numaralı nüsha kontrol nüshası olarak yer almaktadır.

Eserin Millet Kütüphanesi 34 Ae Tıb 279 numaralı nüshası, bir bölümü eksik olmasına rağmen Keskinbora ve Başağaoğlu'nun çalışmasında hattının açık ve net olması, yazılışta kullanılan hareketlerin yerli yerinde olması, yazmanın başında beyin ve gözle ilgili şeklin resmedilmesi ve içerisinde konularla ilgili şekillerin çokluğu (Keskinbora-Başağaoğlu, 2010, s. XIV) açısından ana nüsha olarak tercih edilmiştir. Bu nüshada makalatların sırası ise karışıktır. Bu durum da eserin bir bütünlük arz edecek şekilde verilmesini ve anlaşılmasını zorlaştırmıştır.

Eserin nüshaları üzerine yapılan çalışmalarda Türk Dil Kurumu A 541, Süleymaniye Kütüphanesi 07 Tekeli 685-1 ve Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 Hk 1857 numaralı nüshalar kullanılmamıştır.

9. Millet Kütüphanesi, 34 Ae Tıb 254

İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu'nda 34 Ae Tıb 254 arşiv numarasıyla kayıtlı eserdir. Yazı türü nesihdir. 190x115, 120x60 mm ölçülerinde 204 varak ve 15 satırdır. Tam meşin kaplı, şirazeli, şemseli, miklepli cilde sahiptir. Eserin adı, katalog kaydında *Kitāb-ı Kehhāl-nāme-i Nūru'l-'Uyūn*⁵, yazar adı Mahmud b. Mehmed Dilşâd Şirvânî (ö.1506) olarak belirtilmiştir. Şirvânî'nin eserleri üzerine yapılan çalışmalarda bu eser hakkında şu bilgiler verilmektedir. Bayat'ın 1996 yılında sunduğu yayımlanmamış bildirisinde bu eseri *Mürşid*'in kısaltılmış bir nüshası olarak değerlendirdiğini M. Argunşah'ın *Tuhfe-i Murâdî* adlı kitabından (Argunşah, 1999, s. 25) öğrenmekteyiz. 2004 yılında çıkan ve Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait göz hastalıkları üzerine yazılmış bir eser olan *Mürşid*'in kitap olarak yayınında ise katalog kaydı Ali Emiri (Tıp) Bölümü 254/86 şeklinde verildikten sonra müellifi belli olmayan değişik göz hastalıklarından derlenmiş bir eser olduğu ifade edilmiştir (Bayat-Okumuş, 2004, s. 47). Katalog kaydında yazar ve eser adının farklı/yanlış şekillerde kaydedilmesinden dolayı gerek tıp tarihi gerekse Türk dili alanında ve özellikle de MNHS üzerine çalışan araştırmacılar tarafından *Kitāb-ı Kehhāl-nāme-i Nūru'l-'Uyūn*'un MNHS'nin bir nüshası olduğu tespit edilememiştir.

10. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 495/2

Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda *Vasiyyetnâme-i Kehhâlin* (VK) adıyla Kâdî Asker Şerif Mehmed Mollâ Efendî (öl. 1308/1890) adına kayıtlı nüshadır. Katalog kaydında müstensih olarak Ebubekr b. Nurullah verilmiştir. Arşiv numarası 06 Mil Yz FB 495/2, DVD numarası 1750'dir. Harekeli nesih hatla yazılmış olup 45 varak (200b-245a) ve 12 satırdır. 190x140, 160x95 mm ölçülerindedir. Yıpranmış siyah meşin cilt, söz başları kırmızı, yeşil ciltli olup çapa filigranlı kâğıt kullanılmıştır.

Bu nüsha üzerine Hacı Veli Bişkin tarafından inceleme, metin ve dizin bölümlerinden oluşan bir yüksek lisans tezi yapılmıştır (Bişkin, 2010). Bişkin, eser üzerine daha önce çalışma yapılmadığını belirttikten sonra yazar adının katalog kaydında yer almamasına rağmen⁶ eserin başlığında yazar adının geçtiğini fakat eserde yazılış/istinsah tarihiyle ilgili bir bilgi bulunmadığını

⁵ Konu ve içerik bakımından MNHS ile bire bir örtüşen bu nüsha üzerine tarafımızdan gramer incelemesi, transkripsiyonlu metin, tıpkıbasım ve dizin bölümlerinden oluşan bir doktora çalışması yapılmıştır (Okun, 2015). Tarafımızdan çalışılan bu nüshada, diğer iki çalışmada yapılmayan noktalama işaretlerinin konulması ve paragraf düzeninin verilmesi metnin parçadan bütüne anlamlı bir yapı teşkil etmesini sağlamıştır. Diğer çalışmalarda ise sadece metin okunmuş fakat anlamsal bir bütün teşkil etmek üzere düzenlenmemiştir. Üzerine çalıştığımız bu nüshada mukaddime kısmı bulunmamakta ve eser doğrudan birinci makalatla başlamaktadır. Eserde dördüncü makalatın yirmi ikinci ve yirmi üçüncü bablarının yer aldığı 106a-107b sayfaları ise mevcut değildir (Okun, 2015, s. 5).

⁶ Bişkin, yazar adının katalog kaydında yer almadığını söylemektedir; fakat <http://yazmalar.gov.tr> internet sitesinde verilen bilgilerde yukarıda da ifade edildiği gibi yazar adı olarak Kâdî Asker Şerif Mehmed Mollâ Efendî (öl. 1308/1890), müstensih adı olarak Ebubekr b. Nurullah yer almaktadır [Erişim tarihi: 15.02.2020].

ifade etmiştir. Ayrıca 45 varaktan üçünün harekesiz yazıldığını, bu kısımlarda hat ile imlânın değiştiğini ve bunun eserin istinsah edildiği fikrini güçlendirdiğini belirtmiştir (Bişkin, 2010, s. 14). Göz hastalıklarının ele alındığı bu nüshada makalat sayıları belirtilmese de “bu makalat” şeklindeki ifadelerin bölüm başı alınmasıyla eserin üç ana bölümden oluştuğu görülmektedir. Bu üç bölümde ele alınan konular bap sayılarıyla birlikte şöyledir: Eserin birinci makalatı dokuz bap üzerine tertip edilmiş olup burada gözün yapısı, mizacı, hastalıkları, ilaçları ve korunması hakkında temel bilgiler verilmektedir. Daha sonra gözün yedi tabakasından bahsedilmektedir. İkinci makalatta ise göz kapağında meydana gelen hastalıklar ve bunların tedavi yolları otuz iki bap içinde anlatılmaktadır. Makalat başlarında baplarda anlatılacak konular sıralanırken sayılar arasında atlama yapıldığı da tespit edilmiştir. Ayrıca baplarda hastalıkların başlangıçta verilen sıralamasına ve adlarına sadık kalınmadan farklı hastalıklar anlatılmıştır. Eserin üçüncü makalatında, mültehime (konjunktiva) tabakasından meydana gelen hastalıkların on üç bap olarak verileceği belirtilmişse de bu hastalıklardan sadece üçünün anlatılması (Bişkin, 2010, s. 15) bu duruma bir örnektir.

Vasiyyetnâme-i Kehhâlin'de yer alan bölümler/makalatlar *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr* ile karşılaştırıldığında bu nüshanın MNHS'nin özellikle gözle ilgili üç ana bölümünün kısaltılmasıyla oluşturulduğu görülmektedir. Muhtemelen dönemin önemli bir eseri olan MNHS'nin kehhaller tarafından sıkça başvurulmuş ve önemli görülen bölümleri için kısaltılmış bir nüsha meydana getirilmiştir, eserin ismi de bunun göstergelerinden biridir. *Vasiyyetnâme-i Kehhâlin*'deki makalatlar ile MNHS'nin makalatları arasındaki denklik şu şekildedir:

VK	MNHS
1. makalat	3. makalat
2. makalat	4. makalat
3. makalat	5. makalat

11. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü 3562

Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümünde *Kitâbu Emrâzi'l- 'Ayn* (KEA) adıyla ve 003562 arşiv numarasıyla kayıtlı nüshadır. Harekeli nesih hattıyla yazılmıştır. 170x125-118x71 mm ölçülerinde olup 99 varak ve 11 satırdır. Şemseli, şirâzeli, miklepli, ebrulu, bordo meşin ciltlidir. Başlık ve numaralandırmalar kırmızı mürekkeple, diğer kısımlar siyah mürekkeple yazılmıştır. XV. yüzyılın ikinci yarısı kâğıdı özelliği taşımaktadır. Kapağın iç sayfasında Sultan I. Mahmud Han'ın mührü, Sultan Mahmud Han vakfiye kaydı ve altında vakıf müdürü Derviş Mustafa'nın mührü bulunmaktadır (Akkiraz Ayhan, 2011, s. 3).

Eser üzerine Zeynep Ayhan Akkiraz inceleme, metin ve dizin bölümlerinden oluşan bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Akkiraz Ayhan, 2011). Müstensih ve istinsah tarihinin bilinmediği ancak dil özellikleri açısından Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bir metin olduğu ifade edilen bu tek nüshada dört makalat bulunmaktadır. Birinci makalat altı baptan oluşmakta ve baplarda göz hastalıklarının belirtileri, sebepleri ve tedavileri ile gözün sağlığının korunması hakkında genel bilgiler yer almaktadır. İkinci makalatta üç bap bulunmakta ve gözün mültehime (konjunktiva) tabakasından meydana gelen hastalıklardan üçü anlatılmaktadır. Üçüncü makalat ise beş bap üzerine tertip edilmiş olup bu makalatta gözün karniyye (kornea) tabakasından meydana gelen hastalıklar ele alınmaktadır. Dördüncü makalatta gözün inebiyeye (uvea) tabakasından oluşan hastalıklar anlatıldıktan sonra göz hastalıklarında kullanılan ilaçlar hakkında bilgi verilmekte ve beden sağlığının korunması yollarından bahsedilmektedir (Akkiraz Ayhan, 2011, s. 3-4).

Bu eserdeki makalatlar MNHS ile karşılaştırıldığında KEA'nın MNHS'nin bir nüshası olduğu anlaşılmaktadır. Eserde; makalat ve baplar farklı tertiplenmiş, MNHS'deki bazı bölümlere yer verilmemiş ve ilaç terkipleri farklı sıralanmıştır. Bu bakımdan eserin MNHS'nin bazı makalat ve baplarından yapılan alıntılarla kısaltılarak oluşturulduğu söylenebilir. MNHS'nin istinsah edilmiş tam nüshaları olması yanında böyle seçilerek oluşturulmuş nüshalarının da mevcudiyeti eserin dönemi için önemli ve başvurulmuş bir tıp yazması olduğunun bir göstergesidir. KEA'daki makalatlar, MNHS ile karşılaştırıldığında aşağıdaki eşleşme ortaya çıkmaktadır:

KEA	MNHS
1. makalat	3. makalat
2. makalat	5. makalat
3. makalat	6. makalat
4. makalat	1, 3 ve 7. makalatların bazı bölümleri

12. Fransa Milli Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale de France) Türkçe Yazmaları Bölümü Turc 172 (Gaulmin/Regius 1333)

Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde Turc 172’de (eski demirbaş numarası Gaulmin/Regius 1333) *Miftâhu'n-Nûr* (MN) adıyla kayıtlı nüshadır. Konusu göz bilimi olarak belirtilen eserin yazarı Mu'min b. Mukbil Sinobî, müstensihisi Sidi b. Ömer Şah Cündî olarak kaydedilmiştir. İstinsah tarihi H. 906 (M. 1500) olan eser, nesih hatla yazılmıştır. 212 varak olup 260x175 mm. ölçülerindedir, Türk tarzı kırmızı deri cilt içindedir.⁷ Çevrimiçi olarak ulaşılan katalog kaydında ise eser hakkında şu bilgiler verilmektedir: Sinop şehrinden olan yazarı Mû'min b. Mûkbil Sinobî'nin ön sözde belirttiği üzere, eserin *Hazâinü's-Sürûr* (خزائن السورور) olarak da bilindiği, ayrıca Kâtip Çelebi'ye göre Candaroğulları beyi Kötürüm Bayezid'in oğlu olan ve Sinop'ta hüküm süren Candaroğulları beyi İsfendiyar Bey'e (1392-1440) ithaf olunduğu ifade edilmektedir. Eserde kafatasının anatomisi, baş ağrıları, gözde, göz kapağında ve gözün tabakalarında (konjunktiva, kornea, göz merceği) meydana gelen hastalıklar birbiri ardınca yedi bölümde anlatılmaktadır. Eser, ölümün harici belirtileri hakkında Arapça mesnevilerden oluşan ve Hipokrat'a atfedilen bir şiir (208. varak) ile devam etmektedir. Bu şiirin başında, “kral İklis onun kabrini araştırdığı sırada bunu onun mezarından çıkardığı için bu bölüm filozof Hipokrat'ın kitabında bulunmaktadır: “Metnin çok kolay bir şekilde ezberde tutulması için onu nazım şekline koyduk.” yazmaktadır. Eserde sağlıklı kalma konusunda yirmi mısradan oluşan Arapça bir başka şiir (211. varak) yine Hipokrat'a atfedilmektedir.⁸

MNHS'nin nüshaları olduğu tespit edilen ve yukarıda tanıtılan dört nüshadan VK ile KEA'nın eserin belli bölümlerinin seçilip kısaltılmasıyla oluşturulmuş nüshalar olduğu görülmektedir. Seçilen makalat ve baplar her iki nüshada da karışık bir düzende verilmiştir. KKNU'da ise mukaddime kısmı eksik olmasına rağmen makalat ve baplar doğru diziliştedir ve tamdır; nüshada sadece bir varak eksiklik vardır. Bu da eserin müellif nüshasından istinsah edildiğini düşündürmektedir. Eserde bapların tertip ve tasnifinin güzel olmasından dolayı bu nüsha, bir bütünlük sağlanması ve kolay anlaşılması bakımından diğer nüshalar arasında ayrıca önem arz etmektedir. KKNU'da bazı cerrahi aletler ve anlatılan konuyla ilgili anatomik birkaç çizim de bulunmaktadır. MN'nin katalog kaydından öğrendiğimiz kadarıyla bu nüsha yedi makalat şeklinde tertip edilmiştir. Normalde sekiz makalat olan eserin tümünü görme şansına sahip olamadığımız bu nüshasının tertibinde ya ilk makalatta anlatılan vücudun yapısı ve sağlığın korunması - kafatasının anatomisinden bahsedildiği için bu bölüme dair özet de olsa bir bilgi verildiğini düşünüyoruz- ya da sekizinci makalatta anlatılan his ile bilinmeyen göz hastalıkları konusunun esere dâhil edilmediği söylenebilir.

Eserin nüshaları hakkında verilen bilgilerde de görüldüğü üzere MNHS'nin ithaf olunduğu kişiler farklılık göstermektedir. Eserin kime ithaf olunduğu hususu ile ilgili nüshalarda şu bilgiler yer almaktadır: Eserin Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde yer alan nüshasının katalog kaydında Candaroğulları beyi İsfendiyar Bey'e (1392-1440) ithaf olunduğu ifadesi bulunmaktadır. Bu bilgi, İslam Ansiklopedisi “İsfendiyar Bey” maddesinde de “(Sinop'a) gelen ilim adamları birçok eser telif ve tercüme etmişlerdir. İsfendiyar Bey adına Mû'min b. Mukbil-i Sinobî tarafından telif edilen bir tıp kitabı vardır.” şeklinde geçmektedir.⁹ A. Ateş, Antalya

⁷ Bu nüsha hakkındaki bilgiler <http://yazmalar.gov.tr/eser/miftahun-n%C3%BB/91563> adresinden alınmıştır [Erişim tarihi: 15.02.2020].

⁸ Bu bilgiler <https://archivesetmanuscripts.bnf.fr/ark:/12148/cc92682h> adresinde yer alan katalog kaydından edinilmiştir [Erişim tarihi: 19.08.2020].

⁹<https://islamansiklopedisi.org.tr/isfendiyar-bey> [Erişim tarihi: 19.08.2020].

Tekelioğlu Kitaplığı 459¹⁰ numarada yer alan mecmuanın 1b-125b varakları arasında bulunan nüshanın girişinde Sultan II. Murad'a (1421-1444, 1446-1451) ithaf edildiğini ifade etmektedir (Ateş, 1948, 175). Bu bilgi ayrıca A. Adıvar'ın *Osmanlı Türklerinde İlim* adlı kitabında geçmektedir (Adıvar, 1982, 28). Millet Kütüphanesi 34 Ae Tıb 279 numaralı nüshasının giriş kısmında ise Sultan II. Murad (1404-1451) devri önemli hekimlerinden biri olduğu bilinen Mu'min b. Mukbil Sinobî'nin eserini Sultan II. Bayezid'e (1447-1512) sunduğu belirtilmiştir. Bu bilgiler ışığında Ateş'in de daha önce ifade ettiği Mu'min b. Mukbil Sinobî eserini önce bir hükümdara takdim etmiş, ondan ayrılınca mukaddimeyi değiştirip bir başka hükümdara ve daha sonra gelen diğer hükümdara sunmuş olmalıdır (Ateş, 1948, 176). Bu bilgiler ışığında Ünal'ın ifade ettiği Sultan II. Bayezid'e sunmasından dolayı bu eserin XV. yüzyılın son çeyreğinde yazıldığı (Ünal, 1994, s. 10) sonucu doğru görünmemektedir; çünkü yazar eseri önce İsfendiyar Bey'e (1392-1440) sunmuştur ve bu durumda eser XV. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınmış olmalıdır.

Sonuç

Mu'min b. Mukbil Sinobî'nin *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr* adlı eseri XV. yüzyıla ait müstakil olarak göz hastalıklarını konu alan eserler arasında önemli bir yere sahiptir. Eser, sekiz makale ve yüz on baptan oluşmaktadır. Eserin bilinen sekiz nüshası vardır ve bu nüshalar üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Eserin kataloglarda dört farklı isimle (*Miftâhu'n-Nûr*, *Kitâbu Emrâzi'l-'Ayn*, *Kitâb-ı Kehhâl-nâme-i Nurü'l-Uyûn*, *Vasiyyetnâme-i Kehhâlin*) kaydedilmiş dört yeni nüshası tespit edilmiş ve bu çalışma kapsamında bu dört yeni nüsha MNHS ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. MNHS'nin yeni tespit edilen nüshalarından üçü üzerine çalışma yapılmış; fakat bu çalışmalarda kullanılan nüshalar MNHS'nin bir nüshası olarak tespit edilememiş ve bu nüshalar kataloglarda farklı adlarla kaydedilmelerinden dolayı müstakil eserler olarak değerlendirilmiştir. Gerek MNHS'nin bilinen nüshaları üzerine araştırmacılar tarafından yapılan mükerrer çalışmalar gerekse farklı adla kaydedildiği için yeni bir esermiş gibi yeniden çalışılması bize yazma eserlerin nüsha tespitinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan aynı nüshalar üzerine yapılan benzer çalışmaların önüne geçmek ve nüsha tespiti sırasında karşılaşılabilecek sorunları en aza indirmek için öncelikle basılı veya dijital kataloglar doğru şekilde taranarak eserin tüm nüshaları tespit edilmeye çalışılmalıdır. Eserin farklı adlarla kaydedilmesinin sadece tıp alanında değil, diğer alanlara ait yazma eserlerin de nüsha tespitini zorlaştırdığı bilinmektedir (Efendioğlu, 2012, s. 320). Eserin farklı adlarla, orijinal adının bazı bölümleriyle, bu bölümlerin farklı yazılışlarıyla (Doğan, 2016, s. 267) kaydedilme ihtimalini dikkate alarak eserin adında yer alan ifadelerden seçilen veyahüt eserin konusunu ifade eden anahtar kelimelerle tarama yapmak nüshaların doğru tespitinde oldukça önemlidir. Ayrıca kataloglarda sadece eser adı için değil, yazar, konu ve tarihlendirmeye ilgili hatalı girişler yapılmış olabileceğini dikkate alarak bu bilgilerin bibliyografik kaynaklardan doğrulanması gerekmektedir. Bunun yanında yazmanın ait olduğu devre ile bu devrenin öncesi ve sonrasında yazılmış aynı konu kapsamına giren yazma eserlerin incelenmesi ve konuyla ilgili derinlemesine bir literatür taraması yapılması konuya dair bütüncül bakış açısı kazandıracaktır. Bütün bu hususlar dikkate alınarak dijitalleştirilmiş katalog ve kaynak taramaları da araştırmaya eklenip tıp tarihi literatürü de doğru şekilde değerlendirildiğinde dönemin tıbbi üzerine bütüncül bir bakış açısına erişilecek ve geçmişle gelecek arasında bir köprü görevi gören bu tıp metinleri bilimin kullanımına daha doğru ve özenli şekilde sunulmuş olacaktır.

¹⁰ Bu nüsha, yukarıdaki Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi 07 Tekeli 685-1 arşiv numaralı nüshadır.

Kısaltmalar

KEA: Kitābu Emrāzi'l-'Ayn

KKNU: Kitāb-ı Kehhāl-nāme-i Nurü'l-Uyûn

MNHS: Miftāhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr

MN: Miftāhu'n-Nûr

VK: Vasiyyetnâme-i Kehhâlin

Kaynakça

Akkiraz Ayhan, Z. (2011). *Kitābu Emrāzi'l-'Ayn (İnceleme-Metin-Dizin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Argunşah, M. (1999). *Tuhfe-i Murâdî*. Ankara: TDK.

Ateş, Ahmet (1948). "Burdur-Anlatya ve Havalisi Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe, Arapça ve Farsça Bazı Mühim Eserler," *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. cilt II, sayı 3-4, s. 171-191.

Bayat, Ali Haydar ve Okumuş, N. (2004). *Muhammed bin Mahmûd-ı Şîrvânî - Mürşid (Göz Hastalıkları)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Bişkin, H. V. (2010). *Vasiyetname-i Kehhalin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Cinaz, N. (2005). *Mü'min Bin Mukbil Sinobi/Miftāhu'n-Nûr Hazâ'inü's-Sürûr*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Doğan, Ş. (2016). "Tarihî Tıp Metni Çalışmalarında Karşılaşılan Sorunlar Üzerine". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(31), 257-270.

Efendioğlu, S. (2012). Cinânü'l-Cenân'ın Yeni Nüshaları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 315-325.

Güven, M. (2012). "İslamî Dönem İlk Türkçe Tıp Yazmalarının Türk Tıp Bilimi ve Deontolojisi Açısından Görüngele "Perspektifi" Bağlamda Değerlendirilmesi". *Lokman Hekim Journal*, 2(1), 1-10.

Keskinbora, K. ve Başağaoğlu, İ. (2010). *Göz Nurunun Anahtarı ve Neşe Hazinesi (Miftāhu'n-Nur ve Hazâinü's-Sürur)*, *Mü'min bin Mukbil*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Okun, Z. (2015). *Kitāb-ı Kehhāl-nāme-i Nurü'l-'Uyûn (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Tahir, B. M. (2016). *Osmanlı Müellifleri*. (H. M. A. Y. Saraç, Ed.). Ankara: TÜBA.

Ünal, M. Ş. (1994). *Mü'min bin Mukbil Miftah'ün-Nur ve Hazâinü's-Sürur*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Elektronik Kaynaklar

Fransa Milli Kütüphanesi, "Türkçe Yazmaları Bölümü *Miftāhu'n-Nûr*'un Turc 172 arşiv numaralı nüshası, <https://archivesetmanuscripts.bnf.fr/ark:/12148/cc92682h> [Erişim tarihi: 19.08.2020].

Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, "Yazma Eserler Katalog Taraması", www.yazmalar.gov.tr [Erişim tarihi: 15.02.2020].